

מנחות דף לב

עניין: מנהג עוקר הלכה

שו"ת מהרי"ק שורש ט'

בר אוריין דמטמרו ליה גליין יסוד הבנין שואל כהלכה וכענין יד נפש הח"ר שמואל, פגעה אלי אגרת שאילתך על אשר הנהיגו הלועזים בכל מקומות מושבותיהם שבשבת בראשית אחד מן הקהל מתגרב מעות לצורך מאור בית הכנסת כדי שיקרא ראשון בהתחלת התורה, וגם נהגו שאם יש שם כהן שהוא קונה אותה מצוה או מוחל על כבודו ויוצא מבית הכנסת, ועתה אירע שלא רצה הכהן לקנות המצוה בשום צד וגם לא לצאת ולא עוד אלא שלא רצה ללכת לבית הכנסת אחרת אשר שם לא היו נוהגים המנהג הזה והיו הקהל מאותו ב"ה מתרצים שיהיה הוא קורא ראשון כדינו, ולזה הסכימו בני קהלכם להכריחו שלא יכנס בב"ה שלהם ששם היו נוהגים אותו המנהג הזה הנו' כדי שלא יתבטל כבוד התורה ומנהג אבותיהם אשר בידם וכן עשו והכריחוהו ע"י שלטון העיר ע"כ תוכן השאלה כאשר כתבת אלי.

לע"ד נראה שאפילו היה אותו כהן חכם כשמעון בן עזאי וחביריו מ"מ הפריז על מדותיו ובכילא רבא כייל דאין לנו לשנות המנהגות שנהגו אבותינו הקדמונים חסידים ואנשי מעשה ועל כיוצא בזה אמרו ז"ל (פסחים סו, א) הנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם, וכ"ש במנהג הזה שהוא כבוד התורה ועליו דפשיטא שהיא מתעלה כשקופצים לקרות קריאת פתיחתה בדמים אין לך (חביב) [חבוב] התורה גדול מזה, גם מתוך כך שמן למאור מצוי יותר בריוח וכן נהגו בכל קהילות הקודש בצרפת ואשכנז לעשות כיוצא בזה בשמחת התורה ואלו ואלן.

ועוד יש להביא ראיה שאפילו נגד ההלכה אזלינן בתר מנהגא ואפי' לענין איסור דגרסי' פ' הקומץ רבה (מנחות לב, א) אמר רב אם יבא אליהו ויאמר כו' אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל ופי' שם ר' שלמה ז"ל אית לי' מנהגא עיקר כדמפי' אם יבא אליהו כו' ש"מ מנהג עיקר אפילו נגד הל' 17 דאי אמרת במקום הלכה אין חוששין למנהג מאי פריך לרב דאמר הלכה כרשב"א דאמר דעושה פרשיות פתוחות מיהא דנהוג עלמא בסתומות נימא אע"ג דנהוג עלמא בסתומות מ"מ רב לא ס"ל כאותו מנהג מכח ההלכה שקבל מרביתו דהלכה כרשב"א. ואין לומר דשאני הני מנהגי דחליצה בסנדל וסתומות פרשיות דמוזחה משום דכ"ע נהוג הכי אבל במנהג שאינה אלא במדינה אחת כיוצא בנדון הזה שאנו עומדים עליו לעולם אימא לך דאין חוששין למנהג במקום הלכה, שהרי כותב רבנו בעל הערוך בערך נהג

שבות יעקב ח"ב סי' ו

ומה שטענו שכן נהגו זה כמה מאות שנה ומנהג עוקר הלכה, אמת שכן אמרו בש"ס דיבמות דף ק"ב ע"א אמר רב כהנא אמר רב אם יבא אליהו ויאמר חולצין במנעל שומעין לו, אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל, והכי אמרינן בפרק הקומץ [מנחות ל"ב ע"א] גבי נהגו העם בסתומות, וכן הוא במסכת סופרים [פ"ד הט"ז], ובירושלמי פרק הפועלים [בבא מציעא פ"ז ה"א] גבי הכל כמנהג המדינה שהמנהג מבטל הלכה, וכן כתב בערוך ערך נהגו ע"ש, ובתשובת מהרי"ק שורש ט' ע"ש.

איברא כד מעינין שפיר תראה שבנין בנין קבוע על יסוד רעוע. חדא דדוקא מנהג שהוזכר בש"ס שהיו נוהגין כן מקדם שנקבע הלכה זו בש"ס, שייך לומר מנהג עוקר הלכה, כיון שהמנהג קדום, כיון דכבר נהגו כן אין לעקור המנהג מפני ההלכה שנקבעת, מה שא"כ בדבר שכבר נקבע ההלכה בש"ס, בודאי אין כח ביד שום אדם לבטל ולשנות המנהג נגד ההלכה, רק מצינו אם הלכה רופפת בידך תלך אחר המנהג, ולא להיפך לשנות המנהג מחדש נגד ההלכה, והמהפך מנהג כזה אותיות גהנם¹⁷. ועיין בתשובת באר שבע סימן כ"ב שכתב גם כן כמה חילוקים בזה, ולפי החילוק שכתבתי מיושב בזה כמה דקדוקים שמדקדק שם.

וא"כ כיון שנהגו פה וורמיישא להתפלל ערבית בכל שנה מפלג מנחה כדינו דש"ס, רק שבזמן גזירת תתנ"ו לאלף החמישי שינו מנהגם בזה, ואין יש כח בידם לבטל ההלכה שנקבעת זמן תפילת ערבית מפלג מנחה ולמעלה לכל היותר, ובפרט הלכה זו שיש לו שורש ורמז בתורה שיעקב תיקן תפילת ערבית ושקעה השמש בעבורו, ועיין בתוספות פרק תפלת השחר [ברכות] דף כ"ו ע"ב ד"ה יעקב תיקן.

ובר' מן דין מצאתי ראיתי בפרי חדש לאורח חיים סימן תצ"ו דיני מנהגי איסור נס"ב בסעיף העשירין מסיק דלא אמרינן מנהג מבטל הלכה במילתא דברירא אפילו הוי איסור דרבנן, ומחנין ליה במרופתא למי שלא ירצה לשמוע דברי חכמים. (אך לפעמים סומכין

שדי חמד כללים

מערכת מ' כלל לח

וביטור און מערכת האלף אות ט"ו טוב ראיתי להפרי חדש סי' תצ"ו בחילוקי המנהגים סי' ב' שכתב נוסח מהר"י קולון שיש לילך אחר המנהג אף שהוא נגד ההלכה והביא ראיה מההיא דמנחות א"ס יבא אליהו ויאמר אין חולצין בסנדל וכו' והפרי חדש חסם עליו מסוגיין דאמרינן במקום איסורא כי נהגו (מי) שבקינן להו ועיין שם להרב מקראי קדש ד' ר"ב ב"ח"ך ומההיא דמנחות ד' ל"ב הנו' נסתרה דרכי דאי האין דאין שומעין לאליהו משום תורה לאו בשמים מאי ראיה מיהי' ה"ס"ם מיהא דרב אילן בתר מנהגא דהאידנא נהוג עלמא בסתומות עכ"ל:

וי"ט להעיר עליו כמה שגרה ממרואה לשון דמר הוא דאמר מדעפשיס לפרושי הדיא דאס יבא אליהו ויאמר אין חולצין בסנדל אי שומעין לו דהכונה א"ס יאמר כן בדרך נבואה ואמר רב לייחוצי דעתיא מוקדשות הרב באר שבע דלפי מ"מ שכתב הרמב"ם שאין להסיר ולגרוע על דרך נבואה יש לומר דא"ס דאמרינן דאין שומעין לו אלא הולכים אחר המנהג היינו כשיאמר דרך נבואה אבל א"ס יאמר מלך הדון אין משגיחין במנהג וכו' דאמרינן בסוגיא דרמב"ם השנה כי נהגו במקום איסורא מי שבקינן להו כן נלחם כוננו דמיוס הוא שחידשה תורה דיליה לפרושי הדיא דאין חולצין בסנדל וכו' שסבסגה הדיא א"ס יאמר בדרך נבואה וכן נראה

צדקת הצדיק אות קעח

ומתוך הגזירות מבינים כמה כוחם בדברי תורה, ושרש כל גזירותם הוא תא ניהוי לעמא חד, שזהו עיקר בנין הש"י מימות חורבן ראשון ואילך, להפוך גם על כל העמים שפה ברורה לקרוא בשם ה'. והם נחלקים בפרטים אם הוא על מצוה פרטי רצון הש"י להתחזק יותר בה, כענין הפטרה שנתקן על ידי גזירה שלא לקרות בתורה, והבינו רז"ל דרצון הש"י אדרבא דקורין רק מעט, ודצריך להוסיף עוד קריאת מפטיר כנביאים. וכיוצא בו באמירת שמע ישראל בקדושת מוסף, שנתקן בגזירה על ידי רז"ל כמו שכתב בספר האשכול. [וכיוצא בו אמרו ז"ל (מד"ר אסתר ז) בהמן שלגלג (על ישראל שמשמטמטין מעבודת המלך ואומרים) שבת היום, פסח היום, ואמרו לו חייך עוד מוסיפים מועד על מפלתך.] גם תקיעות במוסף נתקן על ידי גזירה (ר"ה לב:) [ושמעתי לפי שהוא שלא על פי דין, דמדין ראוי להיות וזיזים מקדימים, ודבר כזה אי אפשר להיות על ידי חכמי ישראל, רק נעשה על ידי גזירתם] ונמצא הם הביאו חדוש תורה זה לעולם. ואחר שנתחדשה הלכה זו פקע כחם ונתבטלה גזירתם, כי זהו כל עיקר כחם להוציא דבר הלכה זו.

WHATSAPP

EMAIL

PODCAST

TORAHANYTIME

ALLDAF

DAFYOMI PORTAL

KOLHASHTON